

't Spuyckertje

Koninklijke Heemkundige Kring Essen vzw

Karrenmuseum Essen vzw

Secretariaat: HEEMHUIS, Moerkantsebaan 48, 2910 Essen

Tel. 03/667.73.90 - Fax 03/677.11.42 - e-mail: heemhuis@skynet.be

Verschijnt driemaandelijks
Afgiftekantoor 2910 Essen 1

3ste trimester 2007
22ste jaargang n^r 3

't Spyckertje

Nummer 3/2007

Beste liefhebbers van heemkunde	3
Rechtzetting De Spycker 2007	3
Werkgroep genealogie viert twintigjarig bestaan	4
Verslag 9 april	5
Een kijkje in het Gerard Meeusen museum	6
Op stap met de vrijwilligers van het Karrenmuseum ...	7
Vrijdag de 13de	8
Vrijwilliger van het jaa	9
Belgische vluchtelingen in Roosendaal 1914-1918	9
Wonderlijke wegen	10
Vrijwilligers zijn onmisbaar	10
Nationaal rijtuigenmuseum in Leek	11
De eerste voertuigen met wielen	12
Vlijtig volk	14
Essen is ouder dan 850 jaar	15
Verfplanten	15
Zomerprogramma van het Karrenmuseum	16
Het herstellen van karwielen in het Karrenmuseum ..	18

Beste liefhebber van heemkunde

Op zondag 9 september is het Open Monumentendag. De Heemkundige Kring opent die dag het Gerard Meeusen Museum op de zolder van het gemeentehuis met een speciale activiteit. In het museum kan je dan naast het leven anno 1900 ook oude vlaggen en affiches zien. En er is meer. Alle verenigingen uit Essen en omgeving die in het bezit zijn van een eigen vlag, worden 's voormiddags uitgenodigd om mét hun vaandel het museum te bezoeken. Zowel jonge als oude vlaggen zijn welkom (met hun baasje!). Wie met zo'n vlag van zijn of haar vereniging langskomt, wordt getrakteerd. Da's beloofd. Bovendien wordt van het vaandel een foto getrokken. Deze foto's worden nadien gearchiveerd. Het is geenszins de bedoeling dat de vlaggen in het museum achterblijven. Wie langskomt, neemt z'n vaandel na de traktatie meteen mee terug. Waar zitten ze, al die vlaggen?

Groeten

Jan Suykerbuyk

Voorzitter

Koninklijke Heemkundige Kring Essen vzw

Rechtzetting De Spycker 2007

In de inleiding worden de zusters van Wildert verkeerdelijk als Zusters van Berlaar aangeduid. Dat moet zijn: de Zusters Franciscanessen van Herentals.

Met onze excuses.

*Wenst u 't Spyckertje te ontvangen
via e-mail, laat het dan weten aan
Mag Janssens: heemhuis@skynet.be*

Werkgroep genealogie viert twintigjarig bestaan

Twintig jaar werkgroep genealogie was de aanleiding voor een tentoonstelling met de familiegeschiedenis Francken/Franken, tijdens het weekend van 14/15 april 2007.

Op zaterdag 14 april werd de tentoonstelling plechtig geopend.

Jan Suykerbuyk, voorzitter van de heemkundige kring, verwelkomde de aanwezigen en feliciteerde de jarige werkgroep.

Olav Dierckxsens, voorzitter van de stuurgroep genealogie, gaf een kort overzicht van de geschiedenis van de werkgroep. Wat in 1987 begon met een informele bijeenkomst van geïnteresseerde stamboomonderzoekers in de regio Essen, op de graanzolder van de Kiekenhoeve, is intussen uitgegroeid tot een volwaardige werkgroep. Deze komt nog steeds viermaal per jaar bijeen om één of andere familie uit de ruime Essense regio uit te vlooien, en telkens onder ruime belangstelling.

In zijn toespraak stelt burgemeester Gaston Van Tichelt vast dat het geschiedenisonderwijs in het middelbaar onderwijs vandaag niet de plaats krijgt welke het verdient. Onder meer daarom vindt hij dat de werking van de afdeling genealogie van de heemkundige kring dan ook een

waardevolle bijdrage levert aan één van de facetten van de plaatselijke geschiedenis.

De openingsplechtigheid werd afgesloten met het aanbieden van zijn kwartierstaat aan burgemeester Gaston Van Tichelt, en een receptie voor de aanwezigen welke zoals steeds werd verzorgd door enkele bereidwillige medewerkers van de heemkundige kring.

Gedurende het weekend bezochten ruim tweehonderd vijftig personen, waaronder heel wat Francken's/Franken's, de tentoonstelling; sommigen hebben hun steentje bijgedragen tot het vervolledigen van de genealogie van deze familie.

Een uitgebreid verslag omtrent het twintigjarig bestaan van de werkgroep, en de erbij horende tentoonstelling kan u verwachten in het volgend jaarboek "De Spycker".

Tot binnen vijf jaar, om het zilveren jubileum van de werkgroep te vieren!

Guido Buermans

Donderdag 20 september
om 20 uur in het
Mariaheem - Rouwmoer:
bespreking familie Beyers.

9 april 2007

Mag de maandag van Pasen voor de Heemkundige Kring Essen altijd al een hoogdag geweest zijn, deze keer was het top!

De dag begint met 'schoon weer' een vereiste voor een draaidag met momentopnames van de jaarmarkt 'buiten' en het gemeentehuis 'binnen', een gebeuren dat alle jaren terugkeert en toch weer anders is.

Voor de middag werd in de raadzaal aan een attent en betrokken publiek het jaarboek 'De Spycker 2007' gepresenteerd. Terecht niét zomaar!

Auteur Leo Suykerbuyk schreef in 25 jaar vijftig artikelen en werkte derhalve mee aan de titel 'meest gelezen heemkundig boek van Vlaanderen', m.a.w. een 'bestseller'.

Van zijn hand verscheen deze keer een uitgebreide historie waarin hij het wel en wee van twaalf beenhouwersgeslachten ontleedde: 1825, bijna twee eeuwen, naar vandaag nu er nog drie ambachtelijke slaggers overblijven. Die geschiedenis heeft zich deels voor de ogen van vele Essenaren voltrokken. Het succes van deze zitting, presentatie en receptie betekenen een toegevoegde waarde, wat véél meer is dan een zegekrans. Het maakte onze dag goed, nee het maakt ons jaar goed, Leo.

Als de drukte geluwd is palmen de beeldhouwers, onze beeldhouwers, de zaal in en etaleren hun vakwerk naar eigen keuze.

'Het vult mijn vrije tijd.' 'Terwijl ik bezig

ben heb ik geen zorgen.' 'Ik word er rustig van.'

Zo spreken zij over hun hobby. Zouden ze dan ongemerkt en zonder veel erg die liefelijke kinderkopjes, opgewekte feeën, boze trollen, ja zelfs een heel kerstverhaal creëren? Knap werk, gewoon uit mensenhanden!

Alle vrijwilligers krijgen een echte knapzak en nemen hun plaats in terwijl het museum begint te leven. In de namiddag trekken meer dan 430 bezoekers naar het hoog verdiep naar de opgeboende schat op zolder. Ze straalt en streelt, haar nukken zijn verdwenen, in alle kamers is ze op haar paasbest! Wie kan haar weerstaan?

Meerdere bezoekers vragen om een woordje uitleg, anderen schrijven enkele regels in ons gastenboek. Allemaal genieten ze van een tijd die voorbij is, een tijd van zelfgemalen koffie bij de huisvljijt, de eigengebakken koekjes, een 'zwarte bruiloft', zachte muziek in de kapel, een harde hand op school.

De kleding, antieke lingerie, de winkel van Sinkel want daar is alles te koop: hoeden en petten, maar ook dameskorsetten!

Aan alles komt een einde, top is weer voorbij! De bloemen gaan naar alle vrijwilligers, onder de correcte regie van Maria Antonissen!

Met dank,

Elly de Bruijn

Een kijkje in het Gerard Meusen museum

In het museum zijn verschillende kamers:

1. De grens

We komen het museum binnen en worden geconfronteerd met de grens. Het tolkantoor - douaniers - kraaienpoten. Verder vinden we hier oud oorlogstuig. 16de eeuwse kanonballen, geweren, kruithoorns, kogels, hagel en kruitdoos.

2. De keuken

Een lage klaptafel na het "koffiedrinken" 's morgens. De zwarte pan met spek en rogge brood staat nog op tafel. De rode plavuizen vloer werd bestrooid met wit zand. In de open haard allerlei voorwerpen voor gebruik bij het stoken en koken. De vuurkorf is gevuld met turf en hout. In het dansend vuurlicht van de haard werden 's avonds sokken gebreid of paternosters gebeden.

De kinderen leerden lopen in een wisselende loopmand of in een 2 meter lange loopbank. Ook de korte bedstee stond in de keuken.

3. De moos

Pottenbank en aarden potten.

4. De beste kamer

Hier moet een rijke boer gewoond hebben. Meubels in eik en notelaar. Een wondermooie "Lampe Belge" in koper boven de tafel.

5. De kapel

Kleding van de broeders en priesters. Een imitatie van het St. Sebastiaans-

altaar gebouwd met brokstukken uit de oude kerk aan de grens.

6. Devotiekamer

Verzameling heilige beelden, prentjes, gebedjes, scapulieren, paternosters enz. Ook dankbetuigingen en schenken bij feestelijkheden.

7. Schooltje

Pitchpine geverniste schoolbanken met griffel en lei. Prachtige schoolplaten over de gewijde - en de vaderlandse geschiedenis. Breiwerk, verstellappen en sierwerkjes.

8. Klederdrachten

Borduur- en handwerk uit de nalatenschap van mevr. Van Savelbergh uit Antwerpen. Doop- en communiekleding en een verzameling mutsen.

9. Het winkeltje

Met een houten schep werd de papieren zak gevuld met erwten, koffiebonen, gerst ... en gewogen. Textiel, katoen, flanel werd per el (+/- 70 cm) van de rol verkocht. Bezems, boenders, bruine zeep, sunlight, stijfsel, blauwsel en zelfs klompen waren hier te koop.

10. Vrijtijdsbesteding en ambachten.

Deze kamer is nog in opbouw.

**Zondag 9 september
is het museum vrij toegankelijk
van 11 tot 17 u.**

Op stap met de vrijwilligers van het Karrenmuseum

Zoals reeds ruim tevoren aangekondigd, stapten we met zijn allen op de bus, tegen een zeer pril uur, aan de parking van het museum. De aanhoudende regen kon de stemming niet drukken. Enkele minuten voor het geplande vertrekur kwamen ze allen “binnen vallen” lijkt de duiven. Zelfs de voorzitter was stipt op tijd!

Eenmaal de regenschermen opgeborgen en de regenjassen aan kant, ging het op weg naar “De Botermolen” in Keerbergen. Welkom met koffie en eigenbakken wafeltjes. Vervolgens een interessante rondleiding in het heemhuis, inbegrepen de verzameling curiosa uit de vroegere parochiekerk, en de verzameling wagens en karren. Merkwaardig en daardoor ook interessant hoe collega’s van ons volgens een ander concept met dezelfde materie bezig zijn zoals wij. Fijn om er eens kennis mee te maken! Alles bij elkaar geeft het ook een merkwaardig resultaat waar men toe komt met uitsluitend vrijwilligerswerk en steun van de gemeente..Het is duidelijk dat er voor- en nadelen aanzitten!

Na een zeer smakelijke lunch, waarbij er door het wachten tussen de gerechten door, geen vrije tijd meer over was, gingen we op weg naar Tremelo. Daarbij brak de zon door en ze is ons blijven vergezellen voor de rest van de dag. In het Damiaanmuseum kregen de twee gidsen de moeilijke taak een voldaan en ietwat

“dommelig” publiek vertrouwd te maken met het werk en het leven van pater Damiaan. Geholpen door hun aanstekelijk enthousiasme, en de feiten, gestaafd door de materiele elementen, gaf het ons de geruststelling dat we helemaal niet moeten blozen over het feit dat deze grote pater Picpus zo soepel tot grootste Belg werd verkozen. Ze gaan van ver moeten komen om iemand met zo een palmares te vinden! In zijn tijds kader natuurlijk.

Na even te verpozen bij pater Damiaan vlug terug de bus op en op weg naar “Roosendael”. Vergis U echter niet, niet het nabijgelegen stadje recht over de “meet”, waar we al eens willen verpozen of de markt bezoeken, maar een oude kloostersite in Sint-Kathelijne Waver. Van het eens zo majestueuze klooster, gesticht in het begin van de dertiende eeuw, voor eerbare, en vooral bemiddelde, alleenstaande en devote dames schieten echter maar weinig restanten over. Onze zuiderburen namelijk, onder leiding van Napoleon, hebben, nadat doorheen de 17de eeuw gedurende de godsdienstoorlogen, verschillende keren de abdij geplunderd en afgebrand werd, de nonnetjes verjaagd en de gebouwen zeer degelijk afgebroken en de materialen gerecycled. Dit gebeurde door een opkoper van “zwart goed” uit Antwerpen. Waar hebben we deze tendens nog waar genomen? Uiteindelijk de ge-

schiedkundige documenten, de (weilige) bouwkundige restanten en de zeer oude landschapstuin geven wel een idee welke pracht en praal er vroeger in deze abdij moet geweest zijn! Ik denk dat Benedictus zich herhaaldelijk in zijn graf moet omgedraaid hebben, bij het zo "sobere" leven van zijn Cystesienderkes! Maar ja dat is een kwestie van interpretatie wederzijds. Van deze abdij aan de Nete resteren zeker nog het poortgebouw, het pesthuis, de ijskelder, enkele waterputten, stukken van de ommuring, de ringgracht en vooral de landschapstuin. Momenteel is het domein eigendom van de Stichting Kempens Landschap, en wordt door de vzw Roosendael zo goed mogelijk beheerd om de missie die men zich gesteld heeft te realiseren (erkende

vereniging voor sociaal jeugdtoerisme en open-monumentenvereniging).

Na de rondleiding door zeer enthousiaste gidsen, eindelijk een moment rust aan het poortgebouw! Tijd voor een lokaal biertje of voor deelname aan een doorlopende barbecue voor de doorjagers die van 's middags nog enige ruimte over hadden. En een bierstreek is het zeer zeker!

Gelukkig dat we onze Gust niet kwijt gespeeld hadden in den ijskelder. Met zijn allen terug de bus op en en route naar Essen. Voldaan en in het besef weer iets bijgeleerd te hebben kwamen we terug aan met de zon in de rug. Zoals altijd hadden de afwezigen weer eens ongelijk!

*Verslaggever:
Theo Berebrouckx*

Vrijdag de 13de

Op 13 juli 2007 is er weer een vrijdag die op een 13^e valt. Voor de ene een dag zoals zovele, voor de andere een reden om het bed niet uit te komen, of juist wel in de hoop het grote lot te winnen. Voor VVV de kans om weer een wandeling te organiseren met een thema. Dit keer kijken we terug naar het verleden onder de titel: "**Hallo België!**"

Hoe moedig was onze Vlaamse Leeuw? Hoe vriendelijk een "goeden-dag"?

Waarom zijn wij Belgen en geen Nederlanders (meer)? Om dit allemaal te weten te komen kan je slechts één ding doen. Komen. Op vrijdag 13 juli

2007, aan de Quarantainestallen. Samenkomst om 19.30u en vertrek om 19.45u voor een korte wandeling met verhalen rondom de grens. Uw gids is Maria Gommeren. Gezien de grote toeloop van de vorige editie (205 deelnemers) is inschrijven voor 5 juli noodzakelijk. Voor 5 euro voor volwassenen en 3 euro voor kinderen krijgt u een onvergetelijke avond in landelijke sfeer.

We sluiten af in de Quarantainestallen met de Wildertse "Country Spirit" linedancers, en een typische Vlaamse drank en hapje.

Maria Gommeren

Vrijwilliger van het jaar

Sinds een paar jaar houdt Essenaar Ludwig Caluwé met zijn partij de cd&v begin mei een barbecue in de Quarantainestallen. Daarbij wordt telkens een vrijwilliger in de bloemetjes gezet die zich het voorbije jaar extra heeft ingezet voor de bevolking. Nog het meest tot zijn eigen verbazing stond de week daarvoor onze vrijwilliger Louis Van Staey in de "Echo" als één van de 5 genomineerden. Niet te verwonderen als men weet dat Louis vrijwilliger is van het Karrenmuseum, VVV, Heemkundige kring, Ziekenzorg en Handycar. Kortom hij is al meer dan 10 jaar full time vrijwilliger en heeft het drukker dan in de tijd dat hij nog werkte. Het was dan

ook niet verwonderlijk dat hij de prijs won, en terecht. Als aandenken kreeg hij een mooi kunstwerk van de hand van Johan Dekker, en een cheque van 1000 euro voor de vereniging. Louis besliste om dit bedrag aan de "Regenboog" te schenken. We wensen hem van harte proficiat en hopen dat hij nog jaren mag verder gaan zoals hij bezig is.

Maria Gommeren

Belgische vluchtelingen in Roosendaal 1914 - 1918

Met kruiwagen, duwkar, fiets, te voet of met de trein trokken ze in oktober 1914 over de grens met Nederland en arriveerden in Roosendaal; duizenden zoniet tienduizenden Belgen op de vlucht voor het bombardement van Antwerpen en op zoek naar een veilige plek in het neutrale Nederland. Vanaf 25 april laat het gemeentearchief in Roosendaal dit uniek stukje geschiedenis uit de Eerste Wereldoorlog zien in een speciale tentoonstelling. (info: 0031-165-579500) Foto's, voorwerpen en een heus dagboek van een Roosendaalse oogge-

tuige laten zien hoe de Belgische vluchtelingen aankomen, worden opgevangen en doorreizen. Het inwonertal verdubbelt binnen enkele dagen en de stad krijgt al snel te maken met een voedseltekort. Met gratis treinkaartjes trekken de vluchtelingen later verder Nederland in tot België weer veilig is. Ongeveer drieduizend Belgen blijven voorgoed in Roosendaal.

De tentoonstelling is tot eind augustus te bezoeken.

Wonderlijke wegen

Begin dit jaar nam de Nederlandse TV zender NCRV contact op om een opname te maken over het leven van Klaveren Vrouwke, voor hun programma "Wonderlijke Wegen".

Het verhaal was boeiend genoeg om te verfilmen en het moest zo correct

mogelijk gebeuren. Dus moesten er ook figuranten gezocht worden. Smokkelaars vinden was niet zo moeilijk. Onze jong gepensioneerde vrijwilligers Louis

Van Staey en Ludo Kerstens waren er geknipt voor. Jos Andriessen en Frits Duinkerke speelden grenswachters en militairen. Het was Frits die zo vriendelijk was om uniformen te lenen uit zijn persoonlijke verzameling.

Klaveren Vrouwke als kind was iets anders. De opnames gebeurden namelijk op een maandag. Jef Goris

zag het helemaal zitten om een halve dag te spijbelen. Hij zette een perfecte figuur van jonge smokkelaar neer. Nadien wist hij zonder twijfel wat hij later wil worden. Acteur.

Maar om min of meer een gelijkende persoon te vinden aan Geert Schrauwen, alias Klaveren Vrouwke, was iets moeilijker. Het moest een dertiger zijn die op maandag 12 maart vrij was, en bereid om geloofwaardig te acteren. Jan Suykerbuyk verbaasde iedereen met zijn uitzonderlijk talent. Hij liet zich gewillig in allerlei kledingstukken hijsen, was smokkelaar op klompen, pastoor, officier te paard, enz... Kortom hij speelde zijn rol van biddende huisvader tot arrogante misdadiger met veel overtuiging. Vooral het neervallen nadat hij was raak geschoten zou geen professionele acteur kunnen verbeteren.

Op 7 april zagen we het resultaat en het mocht er zijn.

Maria Gommeren

Vrijwilligers zijn onmisbaar

Jef Verbist is, wat je zou kunnen noemen, een late roeping. Niet omdat hij ooit in Hoogstraten op aanraden van deken Verbist, waar hij misdienaar bij was, Grieks/Latijn heeft gestudeerd, maar omdat hij al aardig richting de 70 ging toen het er eindelijk van kwam om mee te werken in het museum. De interesse voor het oude en de heemkunde heeft hij heel zijn leven al gehad, maar ook het gebrek aan

tijd, zoals tegenwoordig zoveel gepensioneerden.

Alhoewel hij al aan de wieg van het Karrenmuseum op Kraai-

endonk stond, door samen met Alfons Tireliren een loods te bouwen, was het toch Lode Jordaens die hem

uiteindelijk over de streep trok. Beide mannen kenden elkaar al meer dan 50 jaar. Ze zaten regelmatig samen op de trein en zo groeide hun vriendschap in hun gesprekken over het verleden.

Lode leerde hem gidsen, maar het meeste kende Jef nog “uit zijn jonge tijd”. Hij weet heel veel en vindt het belangrijk om de brokstukken van het verleden te bewaren voor het nageslacht. En voor nakomelingen heeft hij gezorgd met 3 kinderen en 9 kleinkinderen. Hierdoor ontbreekt het hem toch weer aan de zo belangrijke tijd.

Temeer omdat Jef al jaren actief is als voorzitter van de seniorenraad in Essen.

Als gids probeert hij steeds in te spelen op de interessen en behoeften van de mensen. De groep die de meeste indruk op hem heeft gemaakt kwam uit het Mechelse en bestond uit mensen die allemaal dezelfde ziekte hadden, lotgenoten die mekaar steunden en eens per maand een uitstap deden.

Hij heeft maar één wens, nog lang kunnen blijven gidsen.

Maria Gommeren

Nationaal rijtuigenmuseum te Leek

Voor liefhebbers van laat 19de, begin 20ste eeuwse koetsier-, sport-, wandel- en landelijke rijtuigen is het Nationaal Rijtuigmuseum in Leek een aanrader. Daarnaast zijn nog een reeks 18de en 19de eeuwse sleden en enkele vroeg 19de eeuwse staatsierijtuigen.

Momenteel loopt er een tentoonstelling rond ‘de koets van Van Panhuys’. Het vertolkt het tragedisch verhaal van de familie Panhuys waarbij tijdens een gure nacht de koets in het water tuimelde. Enkel de paarden en de koetsier overleefden het ongeval. In 2002 werd het nieuw gebouwde depot met een oppervlakte van 3500 m² in gebruik genomen. Het gebouw omvat een achttal afgesloten zalen die afzonderlijk klimaatiseerbaar zijn. Enkele van deze opslag-

plaatsen worden verhuurd aan andere musea. Nu reeds vertoont het nieuw gebouw, dat met low budget middelen is gebouwd, ernstige gebreken. Op enkele plaatsen zijn er sporen van waterinslag en het beheersen van de luchtvochtigheid blijkt moeilijker te gaan dan gedacht.

Twee zalen van dit depot zijn op drie tijdstippen van de dag toegankelijk voor het publiek. Dit stelt natuurlijk de doelstelling van een dergelijk depot in vraag. Daarnaast is nog een museumruimte waar een tiental rijtuigen staan opgesteld, wat eerder vrij beperkt is voor een ‘Nationaal Rijtuigmuseum’. Om die reden wordt het depot beperkt voor het publiek opengesteld.

Sinds september is Dirk Boomsma verantwoordelijk voor de restaura-

ties, inventarisatie, tentoonstellingen en de vrijwilligers. Deze worden aangetrokken via een soort interim-kantoor. Van 'echte' vrijwilligers kunnen we hier eigenlijk niet spreken gezien ze 1 euro per gepresteerd uur ontvangen. Door concurrentie met nabijgelegen verenigingen is er momenteel een prijzenoorlog aan de gang, daar kunnen ze 2 euro per uur verdienen. Dit brengt met zich mee dat de sfeer er wat koel en afstandelijk is.

Eén van de meest waardevolle objecten in deze collectie is ongetwijfeld dit 18de eeuws model van een Diligence.

Dergelijke rijtuigen werden volledig gebouwd naar de smaak en stijl van de koper. Deze schaalmodellen zijn ware kunstwerken. Bemerkt de ophanging met de leren riemen en de langboom die vooraan een ontdebeld zwanenhals heeft waaronder

de wielen van het vooronderstel kunnen draaien.

Dergelijke rijtuigen (18de eeuw) in groot formaat kan men in geen enkele museale collectie in België of Nederland aantreffen. Ze zijn veelal rijkelijk versierd met overvloedig houtsnijwerk en vergulding. Ze volgden tot en met het begin van de 19de eeuw de heersende kunststijlen. In het 'musée national de la voiture et du tourisme' treft men nog verschillende van deze modellen en afzonderlijke kasten aan.

Marin Menu

De eerste voertuigen met wielen

De uitwisseling van goederen en ideeën tussen bevolkingsgroepen, heeft een belangrijke invloed op de ontwikkeling van beschavingen. Gedurende een lange periode van de menselijke geschiedenis was de boot het belangrijkste transportmiddel en dus van interactie tussen verschillende regio's. Niet voor niets zijn de eerste grote beschavingen ontstaan langs het water, Egypte, Mesopotamië.

Toch is ook een aanzienlijke hoeveelheid goederen verplaatst over land, op de rug van lastdieren, tot vandaag

de dag. Zij laten echter zeer weinig archeologische sporen na. Wel is er bewijs van het gebruik van verschillende soorten sledes, van de travois tot het transport van tonnen wegende steenblokken op sledes, rollend over boomstammetjes. Zelfs na de uitvinding van het wiel, genoot deze vorm van transport hier en daar de voorkeur. Sledes bewegen makkelijker dan wielen over bijvoorbeeld los zand, sneeuw en modder.

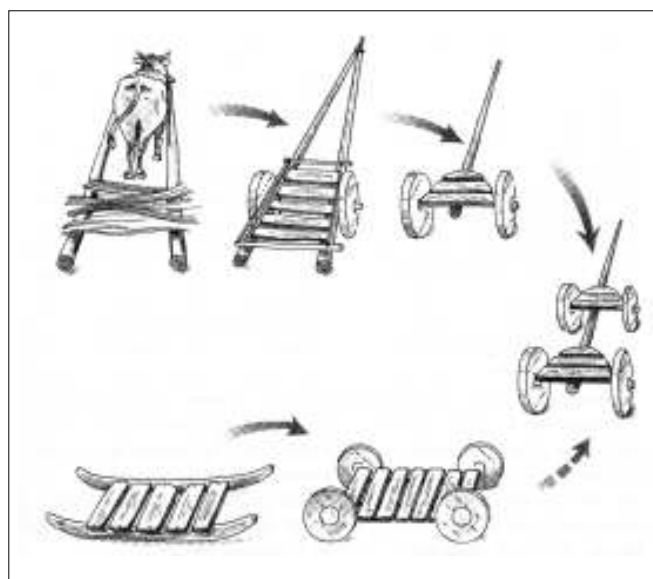
Toch genoot as en wiel op de meeste plaatsen de voorkeur. Lasten konden

sneller, makkelijker en met minder kracht worden verplaatst dan ervoor. Algemeen wordt aangenomen dat het wiel is uitgevonden ergens in het 4de millennium voor onze tijdrekening. De eerste afbeeldingen van voertuigen met wielen zijn gevonden in Mesopotamië en dateren van circa 3000 voor Christus.

Over hoe de stap van slee tot kar of wagen is verlopen bestaan verschillende theorieën. Soms wordt beweerd

dat het idee van het wiel is gekomen door het zien rollen van een ronde rots van een helling. Dit verklaart echter niet het principe van de as en is on-

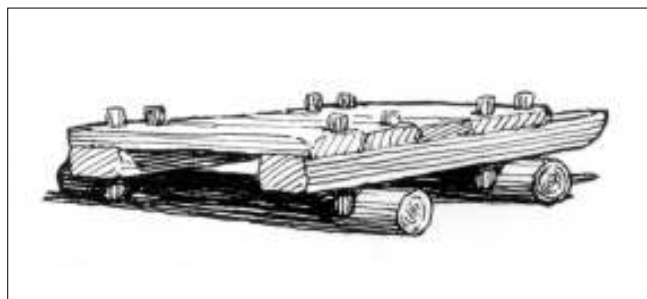

mogelijk te bewijzen.

Mogelijke evolutie van travois en slee tot wagen (Littauer en Crouwel, p.7)

Soms wordt gesuggereerd dat het wiel voor transportdoeleinden is afgeleid van het pottenbakkerswiel, dat ongeveer in dezelfde periode is ontstaan. Maar los van het feit voor welk doeleinde het eerste wiel werd gebruikt, de vraag blijft of men in één keer de overstap heeft kunnen maken van een horizontaal pottenbak-

kerswiel naar twee of vier, verticale wielen, die onder een platform of bak

worden geplaatst.

Slee op 'gevangen' rollers (Tunis, p.10)

Meer geloofwaardigheid genieten de theorieën waarbij kar en wagen zijn afgeleid van de slee. In verschillende logische stappen komt men van de slee, over de slee met rollers bij een primitieve wagen terecht. Het was immers makkelijker om de rollers onder de slee vast te houden dan ze telkens van achteren naar voor te moeten verplaatsen.

Meer over dit onderwerp komt aan bod in de tentoonstelling over het ontstaan van het vervoer, vanaf 19 augustus 2007 in het Karrenmuseum.

*Conservator
Jo de Paepe*

Bronnen en afbeeldingen:

TUNIS, E., *Wheels, a Pictorial History*, Thomas Y. Crowell Company, New York, 1955

PIGGOTT, S., *The Earliest Wheeled Transport, from the Atlantic Coast to the Caspian Sea*, Cornell University Press Ithaca, New York, 1983

PIGGOTT, S., *Wagon, Chariot and Carriage, Symbol and Status in the History of Transport*, Thames and Hudson, London, 1992

SAINT CLAIR, L., *Since time began, transportation, land, air, water*, Dodd, Mead & Company, New York, 1939

TARR, L., *The History of the Carriage*, Arco Publishing Co. Inc., New York, 1969

LITTAUER, M.A. en CROUWEL, J.H., *Selected Writings on Chariots, other Early Vehicles, Riding and Harness*, Brill, Leiden – Boston – Köln, 2002

Vlijtig volk

In de bijbel is er al sprake van 'het land van melk en honing' vandaag is geweten dat veel landen op de aardbol, letterlijk, onder deze noemer vallen. Uit eigen omgeving steken we op dat honing uit het Karrenmuseum uitkomst brengt in verkouden dagen, dat in Bergen op Zoom de honingpot na carnaval van hand tot hand gaat ter verzachting van rauwe kelen en dat koninginnenbrij bij sommige kwalen wonderen doet. Noem het gerust 'vloeibaar goud', puur natuur en niet bederfelijk.

Nog meer goed nieuws van het wriemelend volk uit de korf. Als alles naar wens gaat is de provisiekast, de raat, een zelfgemaakt 'wasrek' met piepkleine vakjes. De was is de grondstof voor de beste kaarsen, uitstekend poetsmiddel voor meubilair en paardentuig, tenslotte de beste deklaag bij de restauratie van schilderijen.

Ze zingen en dansen, zoemen en zweven, een lustig volkje dat 's avonds thuiskomt, blij met het half druppeltje honing. In de korf is het druk, druk, druk! Ga maar na: een koningin die voortdurend zeurt bij haar hofhouding om voedsel, honderden bijen die stuk voor stuk het drupje honing nog in de kast moeten steken, anderen die het vakje dichtmetselen, dat wordt werken tot de sterren aan de hemel staan.

Zou er nooit aanleiding zijn tot filevorming en vertraging, agressie in het verkeer, burenruzie of geweld in hun midden? NEE, want een bijenkolonie is een politiestaat!

Het beeld van de werksters die nijver rondscharrelen en niet ophouden hare majesteit te verwennen, klopt niet. Van een vreedzame samenwerking in de korf is al evenmin sprake! Een ongenadige sociale controle houdt hun sociaal gedrag in stand. Hoe straffer de controle hoe minder opstandig de werksters zich gedragen en hoe minder onwettige eieren ze leggen. Braaf zijn is de boodschap: 'als ik mij aan de regels houd heb ik geen problemen'. Het is dus bij de bijen buigen of barsten!

Het klassieke beeld van een bijen- en wespen kolonie is dat vooral de werksters slaafs en onderdanig zijn, zij zouden blindelings hun werk doen, dat is de rol in hun korte leven en voortplanting kunnen ze maar beter vergeten. Doch de brave werksters leggen zich geen zelfdiscipline op uit vrije wil. Wat houdt hen dan in toom? Eenvoudigweg de buurvrouw van links, van rechts, van voor en van achter! Zij spelen politieagent. Zo bleek dat vooral kleine werksters hun eitjesleggende collega's afstraffen door de eieren op te eten en dan is het bange baren en beschermen uiteraard zinloos!

Hoe sterker het politiegedrag hoe minder vrouwtjes illegale eitjes leggen. Dochters van de honingbij peuzelen vrijwel elk onwettig ei van hun zussen op. Die strikte controle en sociale sancties ontmoedigen elk egoïsme. De wet van de natuur: overtreden is barsten!

Elly de Bruijn

Essen is ouder dan 850 jaar

In 2009 viert men Essen 850 jaar. Op zich is daar helemaal niets mis mee. Maar is Essen wel 850 jaar oud in 2009? Hiervoor baseert men zich op een heel oud stukje perkament. In dat perkamentje staat dat in 1159 Werner van Rijsbergen het vrijgoed Essen schonk aan de abdij van Tongerlo.

Op basis van dat ene stukje papier gaan we heerlijk feesten, en terecht. Iedere gelegenheid die zich aandient om te feesten moet benut worden. Maar hiermee is niet de vraag beantwoord hoe oud 'Essen' in werkelijkheid zou kunnen zijn.

Zo zou Essen wel enkele eeuwen ouder kunnen zijn dan tot nu toe gedacht. Zo vermoedt men dat Essen ergens tussen 550 – 1150 na Christus ontstaan is.

De enige wetenschap die hierin mogelijk een antwoord kan geven is de archeologie.

Op basis van archeologisch onderzoek zou men dus een idee kunnen krijgen van het 'startmoment' van Essen. Waar in Essen zou dan moeten gezocht worden? De meest kansrijke locatie lijkt de zone tussen

de plek van de watermolen, het Heuvelplein, de Spijkerhoeve, de Zandstraat, de Donk en het hierbinnen gelegen Essenakker te zijn.

Recent heeft archeologisch onderzoek aangetoond dat onze burenen van Nispen ouder zijn dan we dachten. Bij archeologisch onderzoek bij Oostmoer werden bewoningssporen uit de 10de en 11de eeuw aangetroffen. Op basis van de geschriften zou Nispen pas in 1157 ontstaan zijn!

Bij het 850 jarig bestaan van Ekeren heeft men ontdekt dat al in 850 na Christus deze plek al interessant genoeg was om Noormannen aan te trekken. Een oude vondst van muntjes uit die tijd waren nabij het gemeentehuis, dus in hartje Ekeren, gevonden.

Genoeg redenen dus om te beweren dat Essen ouder is dan 850 jaar. Moeten we in 2009 het feesten dan laten? Absoluut niet. Stel dat archeologisch onderzoek binnen afzienbare tijd aantoont dat Essen 1000 jaar oud zou zijn, dan hebben we redenen genoeg om nog eens te feesten.

Philip Peeters

Verfplanten

De verfplanten die op het karrenmuseum geplant zijn, werden uit zaad gewonnen. De keuze viel op wede (voor de blauwe kleurstof) en de wouw (voor het geel). De meekrap (voor het rood) laat zich niet

kweken uit zaad dat trouwens niet te koop was. Volgend jaar kunnen we verballen rollen om wol te kleuren. Een hele reeks planten kunnen echter gebruikt worden voor het verven. Meer uitleg hierover is te vinden op het internet.

www.plantaardigheden.nl

René Peeters

Zo-Zo: Zomerprogramma van het Karrenmuseum

Zondag 1 juli 2007 vindt de **11 juli viering** plaats op ons terrein, geen eigen activiteiten.

Zondag 8 juli 2007: **Dansdag.**

De Sint Andriessgilde van Wildert bestaat dit jaar 300 jaar en demonstreert enkele eeuwenoude dansen die eigen zijn aan onze streek.

De kindervolksdansgroep "De Uiltjes" uit Ekeren, je kan niet jong genoeg beginnen met deze gezonde bezigheid.

Als derde komen de "Saddle Creek linedancers" uit Oudenbosch met vlotte countrydansen.

Zondag 15 juli 2007: **Smedersdag.**

Vorig jaar was dit ondanks het regenweer een topdag met meer dan 500 bezoekers. Reden te meer om dit jaar opnieuw een demonstratie te geven over alles wat met smeden te maken heeft. Er wordt een paard beslaan, aan siersmeden gedaan, band gelegd, en allerlei technieken getoond.

Zondag 22 juli 2007: Heel dit weekend staat in het teken van de **fuchsabloemenshow** van de vereniging "Magelanica".

Zondag 29 juli 2007: **Toneeldag.**

Reeds 3 keer mochten we ons vast toneelgezelschap op het terrein aan

het werk zien. Dit jaar wordt het iets heel anders.

Zondag 5 augustus 2007: **Vlecht-dag.** Onvoorstelbaar wat men allemaal kan maken door materialen in elkaar te weven. Er wordt een hekwerk gemaakt, manden vlechten, bijenkorven maken, strovlechten, kantklossen, sjoeren, stoelenmatten, siervlechten, enz....

Zondag 12 augustus 2007: **Volkse sporten.** Dit is een enige kans om zich ongestraft nog eens te laten gaan in de oude sporten die velen onder ons in hun kindertijd hebben gespeeld. Het is weer eens mogelijk om kinderen of kleinkinderen te laten zien dat de nieuwste snuffjes van de technologie niet nodig zijn om een leuke middag te hebben.

Men kan komen joppen, sjoelen, kop van Jut testen, bowlen, skilopen, zaklopen, stelten, repen, touwtrekken, en nog velen andere. Helemaal leuk zou het zijn als men groepjes kan vormen om tegen mekaar te spelen.

Zondag 19 augustus 2007: **Kardag.** Dit wordt een erg leerrijke middag met het demonstreren van alle mogelijke voertuigen. Beginnend met het inspannen van het paard, de ezel, de hond, telkens met hun typische kar-

ren. Een dag om niet te missen passend in ons Karrenmuseum. Die dag begint de tentoonstelling “Het ontstaan van het vervoer” die loopt tot einde september.

Zondag 26 augustus 2007: **Ambachtendag.**

Traditioneel staat de laatste zondag van augustus in het teken van alle

mogelijke oude ambachten die nog te vinden zijn.

Dit is te veel om op te noemen en daarom is er maar één ding dat men kan doen: “Komen kijken!”

Dit jaar is het tegelijk met deze ambachtendag in het sportpark de “Power Horse” competitie.

Maria Gommeren

Het Karrenmuseum vzw dankt de sponsors die de werking van het museum mogelijk maken

Graham Packaging

Architectenbureau
Van Boxel,
Hectors en Van Laer
Bvba

Bank & Verzekering

*Met steun van de
gemeente Essen*

Met steun van de
Vlaamse overheid

Het herstellen van karwielen in het Karrenmuseum

Het was zo'n zeven jaar geleden dat ik me als vrijwilliger aanmeldde bij het Karrenmuseum in Essen. Het waren de karren en in het bijzonder de wielen waar ik belangstelling voor had. Daar wilde ik meer van weten, en mee werken aan het restaureren van karren en vooral wielen. Het was een jongensdroom ooit zelf een wiel te kunnen maken.

Al gauw vond ik een persoon die ook een passie had voor het maken van wielen. Het was de toenmalige conservator Lode Jordaens.

Met hem heb ik veel gesproken, en hij vertelde mij de vele kneepjes van het vak. Zoals ik er voor stond, stond Lode bij de oude wagenmaker Louis Verhoeven uit Nispen (luisteren kijken en vragen). En zo werden ervaringen, welke ik overigens niet had, uitgewisseld. Boeken werden er bij gehaald, en verschillende musea en wielmakers heb ik bezocht.

Als oude horecaman ging er voor mij een nieuwe wereld open. En de gevleugelde uitspraak van Louis Verhoeven zal me altijd bijblijven n.l. het befaamde strooipijltje dat als maatvoering werd gebruikt voor de naden van de velgen (prachtig).

Maar een wiel was nog niet gemaakt. Dus aan 't werk!

Om wat ervaring op te doen en inzicht te krijgen stelde Jordaens voor eerst maar eens wat kruiwagenwiel-

tjes te gaan maken. Er stonden nog een aantal kruiwagens met kapotte of geen wieltjes.

Alle begin was moeilijk. Het vak leren, nog nauwelijks passende gereedschappen, 'n lintzaag die in onderdelen opgeslagen lag in de boomzagerij, geen werkbank, ja, zelfs geen atelier.

De huidige zagerij werd ontdaan van opgeslagen hout en andere zaken die er niet thuis hoorden.

De conservator gaf toestemming om achter in de zagerij een atelier in te richten.

Werkbank werd gemaakt. De lintzaag werd in ere hersteld en gekoppeld aan een houtdraaibankje.

Al bij al werd het zowaar een echt wielenatelier. Vanaf dat moment zijn we echt begonnen met het repareren en vernieuwen van karwielen.

Het herstellen van een wiel bestond vaak uit het vervangen van velgstukken en/of spaken.

Een keer ben ik de uitdaging aangegaan twee compleet nieuwe wielen te maken. Hier zat ook een beetje een wens achter van dhr Jordaens.

Wat was het geval: Naast het kippenhok stond een in elkaar gezakte oets.

Wel een met bijzondere wielen. Wielen met een dergelijke afmeting, en voorzien van kruislings ingezette spaken, daar hadden we er in het museum geen meer van. Aangezien er

maar zeer weinig van deze wielen over was, was het zaak e.a. op tekening vast te leggen. Zo was het mogelijk de juiste maten en hoeken terug te vinden. De dompen (naven) zijn in delen aan elkaar gelijmd en gekapt. Frans Demedts van de Bakkersmolen stelde zijn grote draaibank beschikbaar zodat de dompen op de juiste maten gedraaid konden worden. De spaakgaten werden in de dompen geboord en gekapt. Spaken gesneden en velgen gezaagd.

Nu de stalen band nog krimpen. Om daar ook ervaring mee op te doen, hebben we enkele keren een band gekrompen op een afgeschreven wiel. Maar nu kwam het er echt op aan, dit mocht niet mis gaan!

Ik wist niet dat het bestond, maar ik was trots, trots op het resultaat. De stalen band werd gekoeld en het wiel kraakte. Ten teken dat de band zich muurvast om het wiel klemde.

Twee prachtige wielen met gekruiste spaken vormen samen een nieuwe asbalk en boom een gebruiksklare oets. Het geheel heeft een plaatsje gekregen in het karhokje nabij de zagerij.

En zo zijn we voort gegaan. Het ene na het andere wiel werd onder handen genomen. Tot op heden zijn zo'n twintig wielen gerepareerd.

En ze werden steeds groter.

Ook van buiten het museum bleef het wielen maken niet onopgemerkt. Een tiental wielen zijn reeds hersteld voor derden. Het positieve hiervan is, dat de karren ook buiten de musea blijven rijden, en het voor de eigenaren

van karren betaalbare reparaties zijn. Wij kunnen onze bezoekers de uitvoering van dit mooie vak laten zien, en het levert een kleine financiële bijdrage op.

Zo zijn we toe gekomen aan het herstellen van één van onze grootste wielen in het Karrenmuseum.

Eén van de wielen van de grootste boomoets is er slecht aan toe.

Dit wiel meet een diameter van 1,94 m en heeft velgstukken van 12 cm breed. Een bijkomstigheid is ook dat dit wiel te groot is om het in het atelier te leggen. In overleg met Marin Menu is gekozen het karhokje nabij de zagerij vrij te maken. Daar ligt het wiel opgesteld op een werkbok. Het ontbreekt er zelfs niet aan een grote werkbank, welke in bruikleen beschikbaar is gesteld door Peter van de Kiekenhoeve.

Onze nieuwe collectiebeheerder Marin Menu volgt deze reparatie met veel belangstelling.

Leuke bijkomstigheid is, dat ik hem een beetje mocht helpen bij een studie werkstuk. Het maken van een nieuw karwiel.

Ook Marin heeft wel belangstelling voor het wiel in al z'n facetten.

En zo kunnen ook wij weer het e.a. van elkaar leren.

Laat ons hopen dat deze activiteit in het Karrenmuseum een goede traditie zal worden. Het is één van die zaken waar ons museum mee voor de dag kan komen, en daar ben ik nog steeds erg trots op.

*Ad Schepers
(vrijwillige) wielmaker*

”Drukwerk aan verlaagd tarief”

Verantwoordelijke uitgever: Koninklijke Heemkundige Kring Essen vzw
Heemhuis
Moerkantsebaan 48
2910 Essen

Afgiftekantoor: 2910 Essen 1

'T SPYCKERTJE
Driemaandelijks tijdschrift van de
Koninklijke Heemkundige Kring Essen vzw

3ste trimester 2007

22ste jaargang n^r3

BESTEMMELING:

Indien onbesteld gaarne terugzenden aan: Koninklijke Heemkundige Kring Essen vzw
Moerkantsebaan 48
2910 Essen
Tel. 03/667.73.90 - Fax 03/677.11.42
e-mail: heemhuis@skynet.be